

ՅԱԿՈՎԻ ԶՈՒՂԱՅԵՑԻ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՌԱՀՎԻՐԱՆ)

Գրեց՝ ԻՐԱԶԵԿ

1.

Մեր պատմութեան հարեանցի ծանօթութիւնն անգամ բաւական է բոլոր Թովմաներին համոզելու, որ Հայաստանի անկախութեան դադարը նոր ժամանակների ծնունդ է, ինչպէս այդ թիւրիմացութեամբ ենթադրում են շատերը:

Ընդհանրապէս շատ հասկանալի պատճառով, դիւտարապէս տիրողների երկիւղից, այնքան էլ հարուստ չէ մեր քաղաքական հին դարապետութիւնը — ընդամենը մի քանի թանկագին յիշատակութիւններ եւ դէպքեր միայն: Մակայն եւ այնպէս այդքան էլ բաւական է ամէնքին համոզելու, որ Հայաստանի Անկախութեան դադարը դալիս է մեզ մեր պատմութեան անցեալ շրջաններից: Այդ փաստերը անհերքելիօրէն ասպարեցում են, որ ամէն անգամ, երբ հայ ժողովուրդը, պատմութեան երկաթեայ անհրաժեշտութեան հետեւանքով, կորցրել է իր անկախութիւնը եւ օտար տիրապետութիւնների տակ ընկել, անկախութեան դադարը անմիջապէս վերածնունդ է նրա մէջ եւ դարձել նրա համար օրուայ պահանջ, ուղեցոյց փարոս:

Հայ մատենագրութիւնը իր ծոցում պահել է մանաւանդ մէկ շատ թանկագին յիշատակարան, որը հայ ազգի քաղաքական բաղձանքների գեղեցիկ արտայայտութիւնը կարելի է համարել: Դա Մեսրոպ երէցի երկասիրութիւնն է, «Պատմութիւն երջանիկ վարուց եւ մահուան Սրբոյն Մեծին Ներսէսի» խորագրով: Այդ գրքի մէջ կայ մի գլուխ («Տեսիլ»), որ տալիս է Ներսէս Մեծի գուշակութիւնը Հայաստանի ապագայի մասին: Ըստ այդ գուշակութեան՝ հայերը պիտի կորցնեն իրենց ազատութիւնը եւ ենթարկուին արեւելքից եկած մի դաժան եւ անողորմ ազգի լուծին: Բայց վերջը արեւմուտքից պիտի դան քաջարի հոռիմայեցիները կամ Փրանկները, որոնք պիտի ազատեն Երուսա-

ղէմը եւ վերականգնեն Հայկական անկախութիւնը:

Մեսրոպ երէցն ապրում էր ժ. դարում, երբ դեռ կանգուն էր Բագրատունեաց թագաւորութիւնը: Մակայն գուշակութեան մանրամասնութիւնները կասկած չեն թողնում, որ նրանք ներկայացնում են Սաշակրաց ժամանակները, այսինքն ժ. դարից յետոյ կատարուած դէպքերը: Հետեւապէս այդ գուշակութիւնը Մեսրոպ երէցի գործին յետոյ է աւելացած եւ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ հայ ժողովրդի քաղաքական յոյսերի եւ ակնկալութիւնների արտայայտութիւնը: Եւ նա, հայ ժողովուրդը, չսխալուեց իր ակնկալութիւնների մէջ: Նա իր կորցրած անկախութիւնը նորից ձեռք բերեց խաչակիրների օգնութեամբ, թէեւ ո՛չ բուն հայրենիքում, բայց Կիլիկիայում:

Գծարխտարար, այդ անկախութիւնն էլ վերջ ի վերջոյ խորտակուեց մահմեդականութեան եւ քրիստոնէութեան յամառ բախումների մէջ: Իսկ բուն Հայաստանը այնուհետեւ իբրար յետեւից ենթարկուեց Սելջուկների, մոնղոլների, Լէնկթէմուրի, օսմանցոց եւ ուրիշ ասորական ժողովուրդների ասպատակութիւններին: Բայց հայ ժողովուրդը երբեք չկորցրեց իր վաղեմի յոյսը. ընդհակառակը, նրա մէջ շարունակեց ապրել այն նուիրական ակընկալութիւնը, թէ Հայաստանը պիտի ազատուի անպայմանօրէն եւ պիտի ազատուի արեւմտեան քրիստոնէաների ձեռքով(1):

Հայաստանի անկախութեան դադարը այսքան հին լինելով, կարծում ենք՝ սխալ չի լինի, եթէ հայ քաղաքական շարժման պատ-

1) Լէօ, «Հայոց հարցի վաւերագրերը» Թիֆլ. 1915 թ. եր. 4. Հ. Ղազրիկեան, «Հայկական Նոր Մատենագրութիւն եւ Հանրագիտարան Հայ Կեանքի», Վենետիկ, 1912 թ. եր. 1950: